

do szczególnej duchowości kapłańskiej, stanowiącej kluczowy element nowego ruchu ewangelizacyjnego.

– Posługa Słowa powinna być sprawowana dla wszystkich słuchaczy, a więc dla niewierzących w tajemnicę Chrystusa, aby sprowadzić ich na drogę

wiary; dla osób już nawróconych, aby pomóc im żyć wiarą i wzmacniać ją tak, by mogli wyznawać ją w sposób dojrzały; dla wierzących w celebracji sakramentów, aby pomóc im uczestniczyć w sprawowanej tajemnicy.

Ukazane posłannictwo kapłana

Ks. prof. UKSW dr hab. Stanisław Łabendowicz – Instytut Teologiczny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Radomiu.

Dariusz Adamczyk

Tekst z Iz 7,14 w perykopie o narodzeniu Jezusa (Mt 1,18-25)*

Księgi Izajasza nie można przypisać jednemu autorowi. Można w niej wyodrębnić trzy części. Z prorokiem z ósmego wieku przed Chrystusem łączy się tylko pierwsza część Księgi, czyli rozdziały 1-39. Nazwano ją Księgą Proto-Izajasza¹. Drugą część, obejmującą rozdziały 40-55, łączy się współcześnie z innym prorokiem, zwanym Deutero-Izajaszem. Żył on w czasie niewoli babilońskiej². Trzecią część, rozdziały 56-66, przypisuje się nieznanemu prorokowi z okresu perskiego. Nazwano go Trito-Izajaszem³.

Tekst z Iz 7,14: „Oto Panna pocznie i porodzi Syna i nazwie Go imieniem Emmanuel” znajduje się w Księdze Proto-Izajasza. Ewangelista Mateusz przywołuje te słowa w ramach perykopy o narodzeniu Jezusa z Mt 1,18-25.

1. Pierwotne znaczenie słów z Iz 7,14

W Księdze Izajasza znajdują się słowa: „Dlatego Pan sam da wam znak: Oto Panna pocznie i porodzi Syna i nazwie Go imieniem Emmanuel” (Iz 7,14). Jest to jedno z głównych proroctw

* Treść niniejszego artykułu jest fragmentem rozprawy habilitacyjnej autora: *Starotestamentalne cytaty w Ewangelii według świętego Mateusza i ich zastosowanie w aktualnych polskich podręcznikach do katechizacji. Studium biblijno-katechetyczne*, Kielce 2006.

¹ Por. L. Stachowiak, *Geneza Księgi Izajasza 1-39*, RT 1 (1996), s. 43-53; A. Salas, *Prorocy. Zwiastuni Boga żywego*, Częstochowa 1999, s. 75 nn.

² Por. J.S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi. Mesjasz w pismach Starego Przymierza*, Kraków 1992, s. 126 n; tenże, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka*, Kraków 1995, s. 154 nn, 261 nn; H. Langkammer, *Historia czasów Starego i Nowego Testamentu*, Wrocław 1995, s. 38 n; A. Salas, dz. cyt., s. 125 nn.

³ Por. A. Läßle, *Od Księgi Rodzaju do Ewangelii*, Kraków 1983, s. 322; T. Jelonek, *Prorocy Starego Testamentu*, Kraków 1993, s. 60 nn; J.S. Synowiec, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka*, s. 303; L. Stachowiak, *Księga Izajasza I. 1-39. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań 1996, s. 5; tenże, *Księga Izajasza II-III. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz – Ekskursy*, Poznań 1996, s. 24 nn, 47 nn; A. Salas, dz. cyt., s. 147 n; D. Adamczyk, *Starotestamentalne cytaty w Ewangelii według świętego Mateusza i ich zastosowanie w aktualnych polskich podręcznikach do katechizacji. Studium biblijno-katechetyczne*, Kielce 2006, s. 137.

mesjańskich. Zostało ono ogłoszone przez proroka Izajasza do króla Achaza w 734 roku przed Chrystusem⁴. Bezpośrednim kontekstem tego proroctwa są napomnienia dane Abchazowi.

Proroctwo o Emmanuelu z Iz 7,10-16 jest najstarszym tekstem mesjańskim Izajasza. Powstało w czasie wojny syro-efraimskiej, jaką rozpętali: Resin, król Damaszku i Pekach, król Izraela, przeciwko Achazowi. Powodem była odmowa Achaza przyłączenia się do koalicji antasyryjskiej. Gdy była zagrożona Jerozolima, król Achaz zamierza zwrócić się do króla Asyrii, Tilgat-Pilesera III (743-727), o pomoc⁵.

Tekst z Iz 7,14 w jego kontekście historycznym był znakiem dla króla Achaza. Król ten był zagrożony przez dwóch królów z północy. Do niego odnosi się prorockie ostrzeżenie, aby nie tracił zaufania do Boga i nie zawierał innych sojuszy. Tak miał trwać do czasu, aż porodzi młoda kobieta syna, którego nazwie Emmanuel – „Bóg z nami”. Było to proroctwo nadziei⁶. Prorok Izajasz usiłuje podnieść króla na duchu. Chce go przekonać, że powinien on całkowicie zaufać Bogu Jahwe (por. Iz 7,9). Nie powinien lękać się najeźdźców, ponieważ wrogie królestwa wkrótce upadną. Król nie posłuchał proroka Izajasza. Dlatego po jakimś czasie dochodzi do

kolejnego spotkania, wtedy zostaje wypowiedziane proroctwo o Emmanuelu⁷.

Achaz nie był wiernym wyznawcą Jahwe. Popierał kult pogański. Spalił własnego syna, składając go w ofierze Molochowi. Ciągłe liczył na pomoc Tilgat-Pilesera. Dlatego nie przyjął on wezwania proroka Izajasza, aby zaufać Jahwe. Prorok nie kryje swojego oburzenia. W tekście z Iz 7,10-16 jest mowa o znaku, który ma być bezwzględnie przekonywujący. Prorok zapowiada narodzenie Emmanuela. Jest to radosna obietnica, ponieważ zawsze w Izraelu przyjdzie na świat nowego dziecka było wydarzeniem radosnym. Imię *Emmanuel*, „Bóg z nami”, oznacza, że Jahwe zawsze będzie opiekunem rodu Dawida i państwa judzkiego (por. 2Sm 7,1-16). Dlatego Juda przetrwa nie tylko najazd Resina i Pekacha, ale również o wiele bardziej niebezpieczną inwazję asyryjską⁸.

Z treści omawianej perykopy wynika, że Asyria zniszczy Izrael (por. Iz 7,14-17). Stanie się to zanim dorośnie syn⁹. Nawet gdy przyjdą ciężkie doświadczenia ze strony Asyrii, Bóg Jahwe będzie z państwem judzkim. Znakiem Jego obecności będzie Emmanuel, nowy potomek rodu królewskiego¹⁰. Ów znak ma charakter ambiwalentny. Zwiastuje pomyślne wydarzenie, które jednak

⁴ Chodzi tu o postać proroka działającego w okresie asyryjskim w Jerozolimie w latach 740-700. Por. E. Charpentier, *Czytając Stary Testament*, Włocławek 1993, s. 55; J. Jensen, W.H. Irwin, *Księga Izajasza. Proto-Izajasz (Iz 1-39)*, w: *Katolicki Komentarz Biblijny*, red. W. Chrostowski, Warszawa 2001, s. 614 n. Szerzej na temat tej postaci patrz: J.S. Synowiec, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka*, s. 137-154; T. Jelonek, *Prorocy Starego Testamentu*, s. 54 nn.

⁵ Por. E. Galbiati, A. Piazza, *Biblia księga zamknięta?*, Warszawa 1971, s. 345 n; J. Paściak, *Biblijny obraz Chrystusa Króla*, RBL 25,2 (1972), s. 175; J. Homerski, *Pieśni Izajasza o Emmanuelu*, „*Studia Theologica Varsoviensia*” 14 (1976), s. 17 nn; B. Marin, *La madre dell'Emmanuele (Is 7,14)*, „*Parola spirito e vita*” 6 (1982), s. 27 n; J.S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, s. 71 n; R. Rumianek, *Proroctwo mesjańskie o Emmanuelu Iz 7,14*, „*Warszawskie Studia Teologiczne*” 10 (1997), s. 285-292; J. Lemański, *Izajasz wieszczem Chrystusa?*, ZN KUL 1-2, 173-174 (2001), s. 28 nn.

⁶ Por. *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, red. W. Chrostowski, Warszawa 2000, s. 1140.

⁷ Por. T. Jelonek, *Prorocy Starego Testamentu*, s. 64 nn; J.S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, s. 72.

⁸ Por. J.S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, s. 73 n.

⁹ Por. *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, red. C.S. Keener, K. Bardski, W. Chrostowski, Warszawa 2000, s. 10.

¹⁰ Por. J.S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, s. 76.

dla Achaza przybiera charakter groźby. Pomimo niewierności Achaza, Bóg Jahwe dochowa wierności dla dynastii Dawida. Dokona się to jednak poprzez klęskę Judy zadane przez Asyryjczyków, których prosi o pomoc król Achaz¹¹.

Izajasz w tym proroctwie mówi też o matce Emmanuela. Określa ją rzeczownikiem *almah*. Termin ten oznacza młodą dziewczynę lub młodą kobietę, niedawno wziętą za żonę (por. Rdz 24,43; Wj 2,8; Ps 68,26; Prz 30,19; Pnp 1,3; 6,8), która jeszcze nie rodziła. Chodzi więc o dziewicę lub młodą mężatkę. W języku polskim ten rzeczownik jest zwykle tłumaczony jako „panna”¹². Autorzy Septuaginty nie mieli wątpliwości, że matka Emmanuela miała być dziewicą, dlatego termin *almah* tłumaczą jako *parthenos*¹³, co znaczy „dziewica”. Mateusz przytaczając w 1,23 tekst Iz 7,14 korzysta z Septuaginty. Stwierdza, że treść tego proroctwa spełniła się, gdy Dziewica Maryja urodziła Jezusa. Dla Mateusza i dla pierwszych chrześcijan nie było żadnych wątpliwości, że była to zapowiedź dziewiczego narodzenia Mesjasza¹⁴. Narodzenie Jezusa stanowi realizację zapowiedzi, zapisanej w Iz 7,14. To Dziewica stanowi przeciwieństwo niewierności Achaza¹⁵.

Jednak pierwotny sens wypowiedzi

Izajasza jest inny. Narodziny Emmanuela miały być znakiem dla Achaza i dla jego rodu. Miało to nastąpić w niedalekiej przyszłości od wygłoszenia proroctwa. Z treści Iz 7,16 można wywnioskować, że Emmanuel przyjdzie wkrótce: „Bo zanim Chłopiec będzie umiał odrzucać zło, a wybierać dobro, zostanie opuszczona kraina, której dwóch królów ty się uląkłeś”. Zanim zaczniesz posługiwać się On rozumem, zostaną spustoszone ziemie królestw Samarii i Syrii, których przestraszył się król Achaz¹⁶.

Tekst z Iz 7,14 jest jednym z najbardziej dyskutowanych wersów w całej Biblii¹⁷. Proroctwo Izajasza prawdopodobnie dotyczyło przyszłego króla Ezechiasza, syna Achaza (por. 2Krl 18,2; 2Krn 29,1), narodzonego z jego młodej żony Abijji¹⁸. Jest to jednak również proroctwo mesjańskie. Na dalszą opiekę Jahwe nad królewskim rodem i nad państwem judzkim, wskazuje uroczysty ton wypowiedzi Izajasza. Autor wiąże z osobą Emmanuela nadzieje na pokonanie nieprzyjaciół narodu. Jest to wyraz tęsknoty za idealnym władcą. Mamy tu do czynienia z mesjanizmem królewskim pośrednim. Dotyczy on wypowiedzi o historycznych postaciach z rodu Dawida¹⁹.

¹¹ Por. L. Stachowiak, *Księga Izajasza I. 1-39. Wstęp...*, s. 201.

¹² Por. B. Marin, art. cyt., s. 29 nn; H. Langkammer, *Dziewicza Matka – Rzeczywistość czy ideologia*, RBL 41,6 (1988), s. 472; J.S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, s. 76; A. Świderkówna, *Rozmowy o Biblii*, Warszawa 1994, s. 145.

¹³ Wulgata tłumaczy jako virgo; inne wersje greckie: he neanis. Por. J. Homerski, *Ewangelia według świętego Mateusza. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań-Warszawa 1979, s. 81; A. Strus, *Rozwój proroctwa o Emmanuelu jako przykład hermeneutyki w Starym Testamencie*, RBL 39,3 (1986), s. 205 n.C.S. Bartnik, *Chrystus jako sens historii*, Wrocław 1987, s. 159 n; H. Langkammer, *Nowy Testament o Kościele*, Wrocław 1995, s. 185 n; A. Świderkówna, *Biblia w świecie greckim*, Gniezno 1996, s. 37 nn; J. Lemański, *Izajasz wieszczem Chrystusa?*, s. 31; M. Rosik, *Postać Jezusa w pozabiblijnej tradycji żydowskiej do czasów redakcji „Talmudu”*, AK 580 (2005), s. 425.

¹⁴ Por. E. Szymanek, *Jezus Chrystus w Mateuszowej „Ewangelii Dzieciństwa”*, „Więź” 19,12 (1976), s. 23; H. Lempa, *‘Almah rodząca Emmanuela (Iz 7,14), w: U boku Syna. Studia z mariologii biblijnej*, red. J. Szłaga, Lublin 1984, s. 48 nn; J.S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, s. 77; tenże, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka*, s. 163; A. Świderkówna, *Rozmowy o Biblii*, s. 145; R. Bartnicki, *Przesłanie Ewangelii*, Warszawa 1996, s. 38; P.R. Gryziec, *Według świętego Mateusza. Stary Testament ukryty w Nowym*, Kraków 1998, s. 37 n; J. Czerski, *Jezus Chrystus w świetle Ewangelii synoptycznych*, Opole 2000, s. 22.

¹⁵ Por. L. Stachowiak, *Myśl religijna i teologiczna Księgi Izajasza 1-39*, RT 1 (1993), s. 39; J. Gnalka, *Pierwsi chrześcijanie. Źródła i początki Kościoła*, Kraków 2004, s. 64; C.L. Blomberg, *Matthew, w: Commentary on the New Testament Use of the Old Testament*, red. G.K. Beale, D.A. Carson, *Grand Rapids*, Michigan 2007, s. 4.

¹⁶ Por. J.S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, s. 77 n.

2. Reinterpretacja Iz 7,14 w kontekście ewangelicznym

W treści z Mt 1,23 znajdujemy słowa: „Oto Dziewica pocznie i porodzi Syna, któremu nadadzą imię Emmanuel, to znaczy «Bóg z nami»”. Jest to niemal dosłowny cytat z Iz 7,14, gdzie czytamy: „Dlatego Pan sam da wam znak: Oto Panna pocznie i porodzi Syna i nazwie Go imieniem Emmanuel”. Ewangelista i cała tradycja Kościoła rozumie ten tekst jako zapowiedź dziewiczego poczęcia i narodzenia Mesjasza, Jezusa Chrystusa²⁰. Cytat ten znajduje się we fragmencie o narodzeniu Jezusa z Mt 1,18-25²¹. Perykopa ta jest wyodrębniona za pomocą inkluzji. Wersety 18 i 25 zawierają tę samą myśl, tworząc jej ramy tematyczne. W *Biblii Tysiąclecia* ten fragment jest zatytułowany jako „Narodzenie Jezusa”. Jednak treścią tego tekstu jest nie tyle narodzenie, co dziewicze poczęcie Jezusa. Cytat z Iz 7,14 ma być potwierdzeniem tezy, że Maryja „znalazła się brzemienną za sprawą Ducha Świętego” (Mt 1,18b)²².

W tym zwięzłym opisie Mateusz ukazuje postać Józefa i pewne cechy jego charakteru. To przede wszystkim bardzo uczciwy człowiek. Józef był zaręczony z Maryją, lecz jeszcze razem nie mieszkali. Wtedy Maryja za sprawą Ducha Świętego znalazła się w stanie błogosławionym (por. w. 18). Gdy dowiedział się o tym Józef, postanowił ją opuścić (por. w. 19). Wszystko bowiem wskazywało na to, że dopuściła się ona zdrady. Gdyby wręczył jej list rozwodowy, jak to przewidywało Prawo (por. Pwt 24,1), Maryja zostałaby okryta hańbą. Józef chce jej tego oszczędzić. Jest to wyrazem sprawiedliwości Józefa²³. Tej sprawiedliwości, którą w stopniu najwyższym okaże swoim życiem Jezus Chrystus. Józef troszczy się nie tylko o skrupulatne zachowanie Prawa, ale kieruje się dobrocią Boga²⁴.

Wzmianka o sprawiedliwości Józefa ma też znaczenie teologiczne. Pojęcie sprawiedliwości funkcjonowało wyłącznie w kontekście religijnym. To cecha Boga wiernego swoim obietnicom. Człowiek sprawiedliwy, to człowiek posłuszny

¹⁷ Por. L. Stachowiak, *Księga Izajasza I. 1-39. Wstęp...*, s. 195; A. Michalska, *Teologiczne znaczenie Izajasza 7,14*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 17-18 (1989-1990), s. 79-89; A. Świderkówna, *Rozmowy o Biblii*, s. 145.

¹⁸ Por. L. Stachowiak, *Księga Izajasza I. 1-39. Wstęp...*, s. 199 n; J.S. Synowiec, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka*, s. 163.

¹⁹ Por. J.S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, s. 80.

²⁰ Por. T. Hergesel, *Syn Maryi Synem Bożym. Postać Maryi w Mateuszowej Ewangelii dzieciństwa*, w: *U boku Syna. Studia z mariologii biblijnej*, red. J. Szlaga, Lublin 1984, s. 66 n; A. Świderkówna, *Biblia w świecie greckim*, s. 36 n; B.T. Viviano, *Ewangelia według świętego Mateusza*, w: *Katolicki Komentarz Biblijny*, s. 918 n.

²¹ Por. J. Schmid, *L'Evangelo secondo Matteo*, Brescia 1976, s. 61 nn; W. Trilling, *Vangelo secondo Matteo, volume primo*, Roma 1968, s. 22 nn; S. Grasso, *Il Vangelo di Matteo*, Roma 1995, s. 81 nn; O. da Spinetti, *Matteo. Il vangelo della chiesa*, Assisi 1983, s. 56 nn; A. Sand, *Das Evangelium nach Matthäus*, Regensburg 1986, s. 46 nn; R. Fabris, *Matteo*, Roma 1982, s. 51 nn; J. Schniewind, *Il Vangelo secondo Matteo*, Brescia 1977, s. 30 nn.

²² Por. T. Szczurek, *Znaczenie struktur literackich dla hermeneutyki na przykładzie zwiastowań Mt 1,18-25; Łk 1,26-38 oraz cudu w Kanie J 2,1-11*, *RBL* 28,4-5 (1975), s. 227; H. Langkammer, *Dziewicza Matka – Rzeczywistość czy ideologia*, s. 471; P.R. Gryziec, dz. cyt., s. 37 n; J. Radermakers, *Lettura pastorale del vangelo di Matteo*, Bologna 1997, s. 111 nn; C.L. Blomberg, *Matthew*, s. 3 nn.

²³ Por. J. Stabińska, *W cieniu Pisma*, Kraków 1982, s. 38 nn; E. Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990, s. 51n.

²⁴ Por. K. Romaniuk, A. Jankowski, L. Stachowiak, dz. cyt., t. 1, s. 12 n.

²⁵ Por. M. Wolniewicz, *Święty Józef w Ewangelii*, „Ateneum Kapłańskie” 71,90 (1978), s. 26-29; M.

woli Bożej. To ten, który włącza się w Jego zbawcze dzieło. Józef zaakceptował niezwykłość całej sytuacji, dlatego został nazwany sprawiedliwym²⁵. We śnie ukazuje mu się anioł Pański, od którego dowiaduje się, że Maryja jest w stanie błogosławionym za sprawą Ducha Świętego. Nikt nie przypuszczał, że Mesjasz przyjdzie na świat w takich okolicznościach. Potrzeba było specjalnego pouczenia przez anioła. Józef dowiaduje się o tym pierwszy po Maryi. Jezus będzie wybawicielem narodu wybranego z jarzma grzechu²⁶.

W wątku o wątpliwościach Józefa, autorowi chodzi o katechezę, pouczenie teologiczne na temat objawionej przez Boga prawdy o Bożym synostwie Jezusa²⁷. Po tych tajemniczych wyjaśnieniach, Józef nie obawia się wziąć Maryi do siebie. Tak właśnie polecił mu anioł (por. Mt 1,24). Józef powodowany bojaźnią Bożą, nie zbliżał się do Maryi, aż ta urodziła syna (por. w. 25). Miał bowiem do czynienia z działaniem Ducha Świętego. Józef rozumiał, że Maryja, jako dziewicza Matka Mesjasza, jest nietykalna.

Imię Jezus, z hebrajskiego *Jehoszua*, oznacza „Jahwe jest zbawieniem”. Samo więc imię nowonarodzonego streszcza jego przyszłą rolę. Poglądy mesjańskie wówczas rozpowszechnione dotyczyły wyzwolenia z niewoli politycznej. Mateusz zaś podkreśla, że Mesjasz wybawi

lud z grzechów (por. w. 21). W tym miejscu Ewangelista wzmiankuje, że jest to wypełnienie się proroctwa. Tu po raz pierwszy ukazuje myśl przewodnią całej Ewangelii, że przyście na świat i działalność Jezusa jest realizacją proroctw mesjańskich Starego Testamentu²⁸.

Podsumowanie

Celem Ewangelisty było podkreślenie, że podobnie jak Izajasz widział w znaku Emmanuela akt zbawczej interwencji Boga, tak dla Mateusza tym znakiem było przyście Jezusa²⁹. Cechą charakterystyczną jest, że Mateusz cytując Iz 7,14 zmienił zwrot „i nazwie Go” na „i nazwą Go”, a w *Biblii Tysiąclecia* „i nadadzą imię”. Oznacza to, że zostanie On uznany za Boga przez ludzi, których Jezus wybawi od grzechów³⁰.

Teraz stają się zrozumiałe słowa Izajasza, wypowiedziane kiedyś do króla Achaza. Jezus swoim ukazaniem się rozjaśnił przeszłość. Jego imię brzmi Emmanuel – Bóg z nami³¹. Izraelici wierzyli, że Bóg był, jest i będzie zawsze z nimi. W osobie Jezusa Chrystusa Bóg przebywa ze swoim ludem w sposób szczególny. Przez Zbawiciela świata zostanie osiągnięty najgłębszy wymiar obecności „Boga z nami”. Ewangelista Jan wyraził to w słowach: „A Słowo stało się ciałem i zamieszkało wśród nas” (J 1,14)³².

Peter, „Mąż sprawiedliwy”. Św. Józef według tekstu Mateusza 1,19, „W Drodze” 7,2 (1979), s. 48-56; K. Romaniuk, „Józef, mąż sprawiedliwy” (Mt 1,19), „Collectanea Theologica” 3 (1980), s. 25-34; P.R. Gryziec, dz. cyt., s. 40.

²⁶ Por. K. Romaniuk, A. Jankowski, L. Stachowiak, dz. cyt., t. 1, s. 13; S. Fausti, *Una comunit? legge il Vangelo di Matteo, volume primo* (cc. 1-13), Bologna 1999, s. 17 nn.

²⁷ Por. P.R. Gryziec, dz. cyt., s. 38 n.

²⁸ Por. E. Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, s. 53 n; K. Romaniuk, A. Jankowski, L. Stachowiak, dz. cyt., t. 1, s. 13 n.

²⁹ Por. J. Homerski, *Pieśni Izajasza o Emmanuelu*, s. 41.

³⁰ Por. *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, s. 1141.

³¹ Por. E. Szymanek, *Jezus Chrystus w Mateuszowej „Ewangelii Dzieciństwa”*, s. 23 n; J. Czerski, *Jezus Chrystus w świetle Ewangelii synoptycznych*, s. 20.

³² Por. K. Romaniuk, A. Jankowski, L. Stachowiak, dz. cyt., t. 1, s. 14.

³³ Por. J. Makara, *Wstęp Ewangelii według św. Mateusza*, „Ateneum Kapłańskie” 42,53 (1950), s. 147; J. Schmid, dz. cyt., s. 63 n; O. da Spinetti, dz. cyt., s. 57 nn; A. Sand, dz. cyt., s. 48 n; J. Radermakers,

Słowo Emmanuel wskazuje wyraźnie na Boże synostwo Jezusa. W ten sposób Ewangelista wyjaśnia Jego pochodzenie. W tekście z Iz 7,14 podkreślona jest

godność boska Mesjasza. Słowa tego proroctwa spełniły się na osobie Jezusa Chrystusa³³. Tę prawdę chciał przekazać Mateusz, cytując słowa proroka Izajasza.

Bibliografia

Adamczyk D., *Starotestamentalne cytaty w Ewangelii według świętego Mateusza i ich zastosowanie w aktualnych polskich podręcznikach do katechizacji. Studium biblijno-katechetyczne*, Kielce 2006.

Bartnicki R., *Przesłanie Ewangelii*, Warszawa 1996.

Bartnik C.S., *Chrystus jako sens historii*, Wrocław 1987.

Charpentier E., *Czytając Stary Testament*, Włocławek 1993.

Commentary on the New Testament Use of the Old Testament, red. G.K. Beale, D.A. Carson, Grand Rapids, Michigan 2007.

Czerski J., *Jezus Chrystus w świetle Ewangelii synoptycznych*, Opole 2000.

Fabris R., *Matteo*, Roma 1982.

Fausti S., *Una comunità legge il Vangelo di Matteo, volume primo (cc. 1-13)*, Bologna 1999.

Galbiati E., Piazza A., *Biblia księga zamknięta?*, Warszawa 1971.

Gnilka J., *Pierwsi chrześcijanie. Źródła i początki Kościoła*, Kraków 2004.

Grasso S., *Il Vangelo di Matteo*, Roma 1995.

Gryziec P.R., *Według świętego Mateusza. Stary Testament ukryty w Nowym*, Kraków 1998.

Hergesel T., *Syn Maryi Synem Bożym. Postać Maryi w Mateuszowej Ewangelii dzieciństwa*, w: *U boku Syna. Studia z mariologii biblijnej*, red. J. Szłaga, Lublin 1984, s. 65-73.

Homerski J., *Ewangelia według świętego Mateusza. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań-Warszawa 1979.

Homerski J., *Pieśni Izajasza o Emmanuelu*, „Studia Theologica Varsaviensia” 14 (1976), s. 13-46.

Jelonek T., *Prorocy Starego Testamentu*, Kraków 1993.

Katolicki komentarz biblijny, red. W. Chrostowski, Warszawa 2001.

Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu, red. C.S. Keener, K. Bardski, W. Chrostowski, Warszawa 2000.

Langkammer H., *Dziewicza Matka – Rzeczywistość czy ideologia*, RBL 41,6 (1988), s. 471-486.

- Langkammer H., *Historia czasów Starego i Nowego Testamentu*, Wrocław 1995.
- Langkammer H., *Nowy Testament o Kościele*, Wrocław 1995.
- Läpple A., *Od Księgi Rodzaju do Ewangelii*, Kraków 1983.
- Lemański J., *Izajasz wieszczem Chrystusa?*, ZN KUL 1-2, 173-174 (2001), s. 27-45.
- Lempa H., 'Almah rodząca Emmanuela (Iz 7,14)', w: *U boku Syna. Studia z mariologii biblijnej*, red. J. Szlaga, Lublin 1984, s. 45-53.
- Makara J., *Wstęp Ewangelii według św. Mateusza*, „Ateneum Kapłańskie” 42,53 (1950), s. 144-151.
- Marin B., *La madre dell'Emmanuele (Is 7,14)*, „Parola spirito e vita” 6 (1982), s. 25-35.
- Michalska A., *Teologiczne znaczenie Izajasza 7,14*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 17-18 (1989-1990), s. 79-89.
- Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, red. W. Chrostowski, Warszawa 2000.
- Paściak J., *Biblijny obraz Chrystusa Króla*, RBL 25,2 (1972), s. 168-189.
- Peter M., „Mąż sprawiedliwy”. Św. Józef według tekstu Mateusza 1,19, „W Drodze” 7,2 (1979), s. 48-56.
- Radermakers J., *Lettura pastorale del vangelo di Matteo*, Bologna 1997.
- Romaniuk K., „Józef, mąż sprawiedliwy” (Mt 1,19), „Collectanea Theologica” 3 (1980), s. 25-34.
- Romaniuk K., Jankowski A., Stachowiak L., *Komentarz Praktyczny do Nowego Testamentu*, t. 1, Poznań-Kraków 1999.
- Rosik M., *Postać Jezusa w pozabiblijnej tradycji żydowskiej do czasów redakcji „Talmudu”*, AK 580 (2005), s. 420-433.
- Rumianek R., *Proroctwo mesjańskie o Emmanuelu Iz 7,14*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 10 (1997), s. 285-292.
- Salas A., *Prorocy. Zwiastuni Boga żywego*, Częstochowa 1999.
- Sand A., *Das Evangelium nach Matthäus*, Regensburg 1986.
- Schmid J., *L'Evangelo secondo Matteo*, Brescia 1976.
- Schniewind J., *Il Vangelo secondo Matteo*, Brescia 1977.
- Spinetoli da O., *Matteo. Il vangelo della chiesa*, Assisi 1983.
- Stabińska J., *W cieniu Pisma*, Kraków 1982.
- Stachowiak L., *Geneza Księgi Izajasza 1-39*, RT 1 (1996), s. 43-53.
- Stachowiak L., *Księga Izajasza I. 1-39. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań 1996.
- Stachowiak L., *Księga Izajasza II-III. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz – Ekskursy*, Poznań 1996.
- Stachowiak L., *Myśl religijna i teologiczna Księgi Izajasza 1-39*, RT 1 (1993), s. 21-41.
- Strus A., *Rozwój proroctwa o Emmanuelu jako przykład hermeneutyki w Starym Testamencie*, RBL 39,3 (1986), s. 197-211.
- Synowiec J.S., *Oto twój król przychodzi. Mesjasz w pismach Starego Przymierza*, Kraków 1992.

Synowiec J.S., *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka*, Kraków 1995.

Szczurek T., *Znaczenie struktur literackich dla hermeneutyki na przykładzie zwia-
stowań Mt 1,18-25; Łk 1,26-38 oraz cudu w Kanie J 2,1-11*, RBL 28,4-5 (1975),
s. 226-228.

Szymanek E., *Jezus Chrystus w Mateuszowej „Ewangelii Dzieciństwa”*, „Więź”
19,12 (1976), s. 18-28.

Szymanek E., *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990.

Świderkówna A., *Biblia w świecie greckim*, Gniezno 1996.

Świderkówna A., *Rozmowy o Biblii*, Warszawa 1994.

Trilling W., *Vangelo secondo Matteo, volume primo*, Roma 1968.

Wolniewicz M., *Święty Józef w Ewangelii*, „Ateneum Kapłańskie” 71,90 (1978),
s. 26-29.

<i>Dr hab. Dariusz Adamczyk jest teologiem, profesorem nadzwyczajnym Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach.</i>
--
